

ISHLAB CHIQRISH FAOLIYATIDA FOKAL NUQTALAR HARAKATI VA ULARNING KO'RSATKICHLARI

Bobojonova M.J.

Osiyo Xalqaro Universiteti o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17492407>

Ishlab chiqarish faoliyatida fokal nuqtalar tushunchasi, ularning iqtisodiy koordinatsiya, tashkilotlararo o'zaro ta'sir, va ishlab chiqarish samaradorligidagi o'rni ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Fokal nuqtalar nazariyasi, dastlab Tomas Shelling tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, u iqtisodiy subyektlar qaror qabul qilish jarayonida tabiiy koordinatsiya nuqtalari sifatida namoyon bo'ladi. Maqolada fokal nuqtalarning harakati, ularni aniqlash metodlari, ishlab chiqarish tizimidagi indikatorlari, hamda zamonaviy raqamli iqtisodiyot sharoitida ularning o'zgaruvchanligi yoritiladi. Shuningdek, ishlab chiqarish tizimlarida fokal nuqtalar harakatining amaliy misollari va o'lchov ko'rsatkichlari asosida tahlil beriladi. Ishlab chiqarish faoliyati murakkab iqtisodiy tizim bo'lib, unda turli agentlar — ishlab chiqaruvchilar, yetkazib beruvchilar, iste'molchilar va tartibga soluvchi institutlar — o'zaro hamkorlikda ishlaydi. Bu tizimda samaradorlik, odatda, nafaqat resurslarning mavjudligiga, balki koordinatsiya mexanizmlarining sifatiga ham bog'liq bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, fokal nuqtalar tushunchasi ishlab chiqarish nazariyasida muhim ahamiyat kasb etadi. Fokal nuqtalar — bu iqtisodiy subyektlarning o'zaro harakatlarini uyg'unlashtiruvchi tabiiy “yo'l ko'rsatuvchi” markazlardir. Ular ishlab chiqarish faoliyatida qarorlar moslashuvi, resurslar taqsimoti, innovatsiyalarni qabul qilish jarayonida paydo bo'ladi. Ushbu maqolada fokal nuqtalarning nazariy asoslari, ularning ishlab chiqarish tizimidagi harakati, o'lchov ko'rsatkichlari va amaliy namunalari chuqur tahlil qilinadi.

“Fokal nuqta” (inglizcha focal point yoki Schelling point) tushunchasini iqtisodchi Tomas Shelling 1960-yilda o'zining *The Strategy of Conflict* asarida kiritgan. Unga ko'ra, fokal nuqta — bu o'zaro muloqot qilolmaydigan agentlar o'rtasida tabiiy tarzda tanlanadigan koordinatsiya markazidir.

Koordinatsiya iqtisodiyotida har bir agentning qarori boshqalar harakatiga bog'liq. Fokal nuqtalar esa bunday o'zaro bog'liqlikni soddalashtiruvchi psixologik va institutsional signallardir.

Koordinatsiya iqtisodiyotida har bir agentning qarori boshqalar harakatiga bog'liq. Fokal nuqtalar esa bunday o'zaro bog'liqlikni soddalashtiruvchi psixologik va institutsional signallardir. Ishlab chiqarish jarayonida bu quyidagi sohalarda namoyon bo'ladi:

- resurslarni taqsimlashda umumiy standartlarning qabul qilinishi;
- ishlab chiqarish bosqichlari o'rtasida vaqt va miqdor muvofiqligi;
- korxonalararo tarmoqlarda yetkazib berish muddatlari bo'yicha “mos keluvchi” qarorlar;
- innovatsion jarayonlarda texnologik moslashuv.

Institutsional iqtisodiyotga ko'ra, fokal nuqtalar formal (qonuniy) va informal (an'anaviy, ijtimoiy) institutlar orqali mustahkamlanadi. Masalan, ishlab chiqarish zanjirida ISO-standardlar, sifat sertifikatlari, yoki sanoat klasteridagi ko'nikmalar — bu fokal koordinatsiya nuqtalaridir.

Fokal nuqtalar statik emas — ular iqtisodiy tizim bilan birgalikda o'zgaradi. Yangi texnologiyalar, bozor talabi yoki davlat siyosatidagi o'zgarishlar natijasida ishlab chiqarishdagi koordinatsiya markazlari yangilanadi. Douglass North (1990) ta'kidlagan “adaptiv

samaradorlik” konsepsiyasiga ko’ra, muvaffaqiyatli tizimlar yangi sharoitlarga moslasha oladigan institutlarga ega bo’ladi. Fokal nuqtalar aynan shu moslashuv mexanizmini ta’minlaydi.

Fokal nuqtalarni aniqlash va ularning harakatini baholash uchun quyidagi ko’rsatkichlar ishlatiladi: koordinatsiya darajasi, tranzaksiya xarajatlari, axborot oqimi zichligi, moslashuv koeffitsienti, ishlab chiqarish sinergiyasi, innovatsion javob tezligi. Fokal nuqtalar samaradorlikning “ko’rinmas mexanizmi” hisoblanadi. Ular mikro, mezo va makro darajalarda ishlab chiqarish tizimlarini uyg’unlashtiradi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida fokal nuqtalar axborot tugunlari sifatida ishlaydi: ERP tizimlari, IoT qurilmalari va sun’iy intellekt algoritmlari muhim koordinatsion markaz vazifasini bajaradi. Avtomobil ishlab chiqarish zanjirida (masalan, Asaka avtomobil zavodi) fokal nuqtalar logistik tugunlar, montaj liniyalari va axborot tizimlari ko’rinishida namoyon bo’ladi.

Fokal nuqtalarning barqarorligi texnologik o’zgarish tezligi, bozor tebranishlari, davlat siyosati va mehnat resurslari bilan belgilanadi. Fokal nuqtalar ishlab chiqarish faoliyatining koordinatsion asosini tashkil etadi. Ular qarorlarni uyg’unlashtiradi, tranzaksiya xarajatlarini kamaytiradi, innovatsiyalarni tezlashtiradi, tizimning adaptiv samaradorligini oshiradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Bobojonova, M. J. (2025). GREEN ECONOMY AND ITS DEVELOPMENT STATUS. *SHOKH LIBRARY*.
2. Bobojonova, M. J., & Naimova, N. A. (2024). A NEW FORM OF OUTSOURCING IN ENSURING SELF-EMPLOYMENT OF THE POPULATION.
3. Jumayeva, Z. B., & Bobojonova, M. J. (2024). MANAGEMENT AND ORGANIZATION OF PRODUCTION IN THE CONDITIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT.
4. Bobojonova, M. (2025). PRICES LEVELS IN THE GREEN ECONOMY AND THEIR APPLICATION. *Journal of Applied Science and Social Science*, 1 (1), 109-117.
5. Bobojonova, M. J. (2025). PROMISING WAYS OF SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT IN THE POST-PANDEMIC PERIOD. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, 1 (4), 284-291.
6. Bobojonova, M. J. (2025). STATE AND ANALYSIS OF NATURAL RESOURCE EFFICIENCY USE. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, 1 (4), 281-287.
7. Bobojonova, M. J. (2025). NATURAL RESOURCE POTENTIAL AND ITS ECONOMIC SIGNIFICANCE. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, 1 (5), 206-213.
8. Bobojonova, M. J. (2025). THE LEVEL OF NATURAL RESOURCE USE IN CENTRAL ASIA AND ITS STATE. *THEORY OF SCIENTIFIC RESEARCH OF WHOLE WORLD*, 1 (3), 180-187.
9. Bobojonova, M. (2025). THE ROLE AND PROMISING DIRECTIONS OF GREEN BONDS IN FINANCING THE GREEN ECONOMY IN THE GLOBAL FINANCIAL MARKET. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1 (2), 1067-1071.
10. Bobojonova, M. J. (2025). PRODUCTION AND ITS ROLE IN THE ECONOMY. *Modern Science and Research*, 4 (3), 144-150.

11. Kudratova, G. M. (2025). REGIONAL RESEARCH INSTITUTIONS: DEVELOPMENT DIRECTIONS AND COMPARATIVE ANALYSIS. *SEEKED*, 1 (6), 6-12.
12. Kudratova, G. M. (2025). THE MOST COMMON PROBLEMS IN ORGANIZING INNOVATIVE FAIRS AND SOME OF THEIR SOLUTIONS. *NEW UZBEKISTAN, NEW RESEARCH JOURNAL*, 2 (9), 722-729.
13. Sodiqova, N. (2023). A POLITICAL ECONOMY ANALYSIS OF ECONOMIC SECURITY. *Modern Science and Research*, 2 (12), 559-568.
14. Tohir o'g'li, M. T., & To'rayevna, S. N. (2024). INVESTMENT POLICY IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *JOURNAL OF SCIENCE AND INNOVATIVE RESEARCH IN MODERN EDUCATION*, 2 (14), 45-53.
15. Toshov, M. (2025). STRATEGIC MANAGEMENT PROCESS. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1 (3), 255-258.